

D. 6. augusti

Om morgonen reste jag från Vik där jag haft mitt nattläger till Skälleröd, och hade nu vid vägen anten åkrar eller små ängar eller backar med små tallskog beväxte.

Bro reste jag över litet förrän jag kom fram till Skälleröd, vars kistor tycktes vara så fasta och väl grundade, att det måtte vara en tämmelig stor flod, som skall kunna rubba dem, ity att bäcken, som på detta stället var en famn bred och varöver bron låg, lopp emellan 2ne stora hälleberg, vilka här gjorde tjänst för brokistor. Sidorna av desse bägge hälleberg som stötte mot bäcken, gingo nästan tvärt och perpendiculairt ned, åsarna eller bjälkarna, varpå brokavlarne vilade sig, voro lagde med den ena ändan på det ena hälleberget och med den andra på det andra. Från vattubrynet i bäcken upp till broåsarna kunde var $1\frac{1}{2}$ famn.

Från Skälleröd fortsattes resan till Tanum och därifrån till Grebbestad.

Skog var uti hela Tanums socken, som låg vid landsvägen, alldeles ingen; man såg här intet annat än skallota berg, skoglöse

backar och hedar, beväxte allenast med ljung, ormbunkar och helt små och lurviga enebuskar. Men att här i forna tider varit stor skog, bejakades enhälligt av alla gamla, som sade sig icke allenast hört det av sina förfäder utan slöto detsamma ock därav, emedan man här på orten finner ännu, då man graver i jorden och i myrar, stora fururötter och furustubbar. Orsaken till skogens nuvarande totala och alldeles utödande sade de härröra, dels av det, att man i forna tider varit för spendersam på den, genom det man i stor myckenhet huggit den ned och försålt stockarna åt holländare och andra utländska, som därav bortfört många skeppslaster, dels av fienden i krigstider, dels av egna på orten boende, genom timmers, bränsles och dylika sakers fällande samt annan skogens vårdslösa handhavande utan att tänka något på framtiden. Som de nu hava ingen skog att få ved av, så betjänade sig istället av torv till bränsle, varom man med några ord vill nämna litet.

Torven graves merendels upp vid midsommarstiden, som sker på detta sätt: Man har en spade gjord i form och skapnad som ett björklöv, smal fram och bredare bakåt, med denne skäres torven i fyrkantig form som stora tegelstenar, därpå sättes spaden under den och lyftes upp, varpå den bäres på bårar eller med något annat verktyg och lägges på berg och hållor att torkas. Då den nu blir någorlunda torr, reses torvorna upp på kant emot varandra två och två, eller staplas de upp och läggas på varandra, som man gör med tegel som skall torkas, att vädret må fritt få blåsa därunder, och så låter en dem stå tills de bliva fullkomligen torra, varefter de föras hem och läggas i hus under tak och brännes därav allt som en behöver. Ställen där denna torven gräves äro myrar så på berg som emellan desamma; desse myrar äro somligstäds mycket våta och djupa, annorstäds och merendels äro de mera torra, beväxte med ljung av bägge slagen (*Erica* 309 och 310 uti *Linn. Fl. Suec.*). Dessa myrar äro ock ofta mycket tuvoge, och bestå tuvorna ej av annat än ovannämnde ljung och en rödbrunaktig jord. Därest man haver tillfälle, tager man ej av den torv som växer med ljung på ängar, emedan den är sandig och brinner icke väl, utan man väljer hellre den, som gräves upp utur djupare och

sankare myrar, men där man ej har tillgång på denne, måste man låta sig nöja med det man haver och kan få. Torvjorden är alltså åtskillig, somligstäds får man ej taga djupare än 1 à 2 spadtag, men där torven är utvald, där får man taga till en famns djup, och ju djupare man kommer, desto bättre blir den. Om torven är god, så ger den alltid så stark hetta och värma ifrån sig som ekved. Dock har en ovan svårt i början att tåla den, emedan den osar starkt. Om vintern, då stark köld är, sades den osa ännu mera, så att den då måste hava gott huvud som skall kunna fördraga den och supa uti sig ångan och oset som uppstiger av densamma. Detta slags bränsle av torv brukas uti Skee, Tanum, Kville och flerstädes samt mest överallt vid hela sjökanten. Man fick dock redan på flere ställen höra den obehageliga klagan, att även detta bränsle nu begynner tryta, så att efter icke alltför många års förlopp sades man ej mera kunna få tillräckeligt torv att bränna, då en svårare tid här på orten spåddes taga sin början.

Örter åtos av hästen, som nu var mycket hungrig, desse: *Eklöv* åt han begärligt, *kovete* (*Melampyrum* Linn. *Fl. Suec.* 513) som en annan häst, varom är talt p. 92, då den ej stort var hungrig icke ville röra, gick ock nu med till kost för denne. *Leontodon Calycibus er. fol. glabr. dent. integerr. pedunc. squam.* Linn. *Fl. Suec.* 629 lät han sig ock behaga.

Svin voro tjudrade på gräsvallen i åkrar att där få beta på det sätt, att de hade en klava omkring halsen, vari repet var fäst. Detta sätt att således föda svin i åkrar såg jag på många ställen här i länet vara brukeligt.

Grebbe stad kom jag fram till mot aftonen, vilket är en by beläget i Tanum socken och ned vid stranden av saltsjön. Invånarna äro allesammans fiskare, hade varken åker eller äng utan måste genom fiskande förtjäna sig allt vad de hava av nöden; de må dock tämmeligen väl.

Fjärzing (*Trachinus*, Linn. *Faun. Suec.* 282), vars ryggfenors stickande är så skadligt, att det gör människan liksom galen, sades dock, sedan de flått och kokat honom bliva äten av fiskare här på orten, som berättade den skola smaka väl.

Ostron fångas här nog. Fiskarena berättade, att då man tagit

dem bort på något ställe, förbigå 4 à 5 år innan de kunna växa ånyo igen på samma rum. Att ostron hava liv, slöto fiskare därav att de öppna sig, och om en då sticker fingret i öppningen, skola de kunna knipa fingret tvärt av.

D. 7. augusti

Åkrarna, som lågo vid sjökanten, berättades vara på somliga ställen, de år då mycken väta är och vattnet som flyter av bergen, silar sig under jorden och under åkrarna, eller att havsvattnet stiger upp och silar sig under desamma, så sanko att hästarna, då folket plöjer åkern, sjunka ned så att man med möda skall kunna få dem upp.

Vattnets avtagande slöt en gammal 60 års gubbe därav, att i hans ungdom har man vid stranden kunnat lägga till med en jakt, men nu kan man knappt komma dit med en julle.

Väderlekens förändring nu från det den i forna tider varit, frågade jag samma gubbe om han märkt. Han svarade: i min barndom blåste det om sommardagarne om morgonen östan, sedan sydost och så följde vädret med solen, men nu går det ofta tvärt emot solen, först nordost, sedan N. så NW. och så följakteligen. I min barndom var om vintern så mycket snö att det gick över husen, men nu faller här så gott som ingen snö om vintrarna.

Stor flod sades förleden vinter strax efter jul hava här varit, som gjort stor skada på sjöbodas och tagit bort båtar, som likväl varit dragne så långt på landet, att man ment dem aldrig kunna komma ut.

Marken skall mest alla år bliva här vid Grebbestad en månad eller mera förr bar om våren än upp i landet, så att då snön ligger 1 à 2 mil här ovanföre så mycken kvar, att den går mitt till bens, skall här vara bart överallt.

Stor död berättade gamla gubbar här å orten hava varit för en mycket lång tid sedan, så att i Tanums socken ej skall hava varit flere än 2 män kvar. Näst före denne döden skall här hava varit

så skallet och skoglöst som nu, men sedan fick skogen växa, och blev av den åter sådan myckenhet, att man ej kunnat se till bergen för densamma, men då folket blev igenväxt och man begynte sälja och föra ut många skeppslaster därav, har den ånyo blivit utödd, som man nu ser. Gubbarne sade sig ha fått denne berättelse av sina förfäder.

Tång (*Alga Linn. Fl. Suec.* 1137) sade en rustmästare sig väl brukat till gödning på sina åkrar men icke funnit särdeles nytta därav. Jordmån i hans åkrar var på de högre ställen mestendels sand men på de lägre och våtare mojord.

Havsvattnet säja väl en del (berättade rustmästaren), att det med sin sälto skall göda åkern, men åtminstone har jag ej funnit det, ty för några år sedan steg havsfloden så högt att hon stod över en del av mina åkrar, men på samma ställen bekom jag så gott som ingen frukt på 3 års tid, innan jag hinte blanda ut den jorden med gödning.

Plog brukas härstädes att köra upp åkern med, för vilken man har ett par oxar och 3 stycken hästar.

Till mossans utrotande på ängar skola somlige föra hönseträck på desamma och sprida den ut.

D. 8. augusti

Stenar av gråberg voro åtskillige uppreste på backarna vid Grebbestad. Somlige voro 2 famnar höga, ja av par stycken var höjden in mot 3 famnar, flata sidan av dem 3 à 4 kvarter men tvärsidan 1½ à 2 kvarter. Somliga av dem voro ock nästan fyrkantiga, de flesta stodo perpendiculairt, några stodo och lutade, som lär skett därav, att de icke varit väl fästade nedvid. Huru djupt de gingo ned i jorden, kan jag ej veta, men deras ovannämnde längd är den som var över jorden. De voro mestendels med mossa beväxta, upp mot ändan drogo de sig litet smalare ihop, inga bokstäver, runor eller annan skrift fanns därpå. Allestäds omkring på backarna voro många högar till en halv famns höjd, ned i

dem tycktes vara lagde klotstora stenar eller litet mindre och därpå jord, som nu mest på alla högar var med gräs överväxt. Jag frågade åtskilliga gamla i byn, vad desse stenar och högar hade att betyda och fick enhälligt till svar: att i forna dagar har här vankat en stor myckenhet av sill, varföre mycket folk rest hit från Skottland att fiska därefter, men som näskonungarna icke velat lida detta, hava de hållit slag med varandra och har nu den ena, nu den andra parten fått seger; de döda som då fallit, hava blivit begravne här och där på backarne och sådane stenar uppreste vid deras gravar.

Väderlekens förändrande från det den fordom varit, påstodo åtskilliga gamla gubbar enhälligt, att vädret nu vore mycket starkare än i deras barndom. De lade ock till, att en 80 års styrman där på orten berättat, att det på långt när ej varit så häftigt väder i hans barndom, som det var vid förenämnde hans ålder.

Järnkakelugnar små och helt nätta, 1 à 1½ aln höga, längden och bredden i proportion däremot, hade de på de flesta ställen i den norra delen av Bohuslän, i synnerhet ned mot sjökanten, uti sina stugor, vilka järnkakelugnar de köpt ifrån Norge. Desse, ehuru små de voro, gävo dock en stark värma, men som de nu äro förbudna att föras in, så hava de istället mångenstäds murat sig små kakelugnar av tegel, varom framdeles.

Mot afton följde jag bönderne, som kommo från kyrkan, till Otterö, vilken är belägen en fjärdedels väg eller något mer V. om Grebbestad.

D. 9. augusti

Om morgonen gick jag allestädes omkring på ön att se vad rart där skulle finnas, och märktes av växter följande:

Circæa (Linn. Fl. Suec. 5 a) stod i skuggan emellan bergsklyftor. *Plantago fol. semicylind. integ.* (127) här och där vid stranden. *Cornus herbacea* (132) i myrar nog.

Anagallis (169) *phoeniceo flore* C. B. emellan stenarna på södra sidan av Otterö.

Convolvulus foliis sagittatis postice truncatis, pedunculis simplicibus unifloris. Linn. *Fl. Suec.* 174, en ört ej tillförene av någon *Botanicus* funnen i Sverige vilt växande, stod bland stenarna på södra sidan av ön.

Lonicera (191) eller *Caprifolium germanicum* Dod. växte bland stenar på backarna här och där. *Atriplex* (828 b) *angustissimo et longissimo folio.* Tournef. på havsstranden nog. *Erica* (310) i myrar något. *Agrimonia* (394) ymnigt på backar och bland stenar. *Stärkebär* allestädes i myckenhet uti backarna. *Hagtorn* här och där uti backarna. *Surapel* här och där i ängar. *Björnbärsbuskar* (409) här och där i backar. *Thalictrum* (454) *minus C. B.* något litet på södra sidan vid stenar. *Origanum* (480) allestäds i myckenhet vid bergsfötter. *Melampyrum cristatum* här och där på backar. *Rävblomster* (*Ononis* 622) på backar. *Rävklor* (*Anthyllis* 594) på backar. *Aster* (696) i ängsbackar. *Pors* nog i myrar.

Otterö är en ö som lyder till Tanums socken, ungefär en fjärdedels mil lång, mest överallt med tämmeligen höga och skallota berg uppfylld. Emellan desse berg ligga myrar, somliga våtare, andra torrare, beväxte med bägge slags ljung (*Erica* 309, 310 i *Linn. Fl. Suec.*) och *pors* (817). På somliga ställen emellan bergen hade de sina ängar, som dock ej voro stora men mossslupna och låglänta. Strax vid gården hade de 2ne stycken åkertäppor som voro ganska små, så att de för största delen av året nödgas köpa sig bröd. Deras förnämsta syssla är så här som på alla öar i denne skärgården att idka fiskeri; några få kor och getter hava de. På denne ö äro 2ne gårdar. *Timmerskog* måste de skaffa sig långt från fasta landet.

Husen äro väl byggde, men stockarna inuti äro icke bilade eller huggne släta utan barken endast avdragen. Ovanpå sina stugor hade de alltid en nattstuga eller loft, däri de lågo om sommaren, men ingen spis var däruti.

Kakelugn hade de i nedre stugan en liten av tegel, ungefär 5 à 6 kvarter hög, $\frac{1}{2}$ aln bred, 4 à 6 kvarter lång, den stod $\frac{1}{2}$ aln vid pass från golvet. Kakelugnsdörren var på den smalaste sidan av kakelugnen, som vette ut mot golvet, ty ugnen stod med den ena ga-

veln mot väggen och med den andra ut mot golvet. Vid den ändan av kakelugnen som var in mot väggen gick en liten fyrkantig spanntjock skorsten upp, i vilken skorsten en tvärhand ovanföre själva kakelugnen var spjället, som kunde dragas ut och in. En sådan kakelugn, ehuru liten han synes vara, är dock i stånd att hålla ett tämmeligen stort rum varmt. Man brukar till bränsle uti dem så väl ved som torv: de som antingen icke mäktat köpa sig järnkakelugnar eller ock nu, sedan de äro förbudne att införas från Norge, ej hava tillfälle att tillhandla sig dem, hava i det stället desse små kakelugnar, i synnerhet i den delen av Bohuslän som ej alldeles gränsar till Norge.

Stora lösa stenar lågo överallt på den högsta delen av bergen, som här på ön voro de mesta på sydvästra sidan och vilka berg äro tämmeligen höga. Till skapnaden liknade de gravstenar men voro gemenligen tjockare, ungefär en halv aln tjocka, man fann dem nu större, nu mindre; ibland såg jag där ock stenar som voro rundaktige, men de fleste sågo ut som sades, som tjocka gravstenar. Jag märkte att på S. V. sidan om de ställen, där desse stenar lågo strödda över bergen, dock längre ned, syntes på själva bergen rum, likasom stenar blivit brutna därifrån, ty berget var på många ställen så sönderdelat med sprickor och rämnor, att man ännu kunnat bryta dylika stenar därifrån. Månne man ej hade anledning att gissa, att desse omtalte stenar, som lågo spridde överallt på den översta delen av berget, hade i forna dagar genom någon häftig flod och S. V. vind, som just kommer ända från havet, blivit från de ställen lösbrutne, där nu så mycket springor och öppningar synes och så bragte upp på berget? Litet längre i N. O. från det berg där omnämnde stora stenar lågo kringspridde, gick en kulle upp av samma berg, som nästan var den högste av alla; på densamme var

En gruvelig samling av stenar, dels stora som klot, dels större, de största voro vid pass så stora att 2 à 3 karlar orkat välta en, alla voro rundaktige; själve denna stenrösan gick från N. V. till S. Ö. Den var vid pass 2 à 3 muskötskott lång och ungefär ett muskötskott bred; på norre sidan var denne stenrösan 2 famnar hög, på vilken sida ock de största stenar lågo. Överst på den

syntes likasom i forna dagar där stått någon vätte. Jag frågade bönderna vilken som samlat denna oändeliga myckenhet av stenar hit. De svarade, det de mente, att kämpar i forna tider samlat dem tillhopa, då de ärnat strida, ty i de dagar brukade de stenar att kasta med i stället för skjutande, och kunde de den tiden kasta 6 gånger så långt som man skjuter med en musköt. Sådan var böndernas berättelse.

Lumbricus punctis prominulis Linn. *Faun. Suec.* 1270 hade på de ställen vid stränder, där vattnet lupit ut, uppkastat ganska många handstora högar av gyttja och sand. Ovanpå var och en av dem låg svart jord lagd likasom i åtskilliga ringar, vilket sades vara deras träck.

Flintstenar funnos vid stränderna allestäds.

Mussle- och snäckskal fanns nog på S. V. sidan av ön, varest en något hög backa till mesta delen bestod härav; litet vit sand var blandad däribland.

Vattnet hade denna dagen lupit ganska mycket ut.

D. 10. augusti

Bjuggbröd är det som de bruka såväl här på Otterö som mest alla andra ställen över hela Bohuslän. Detta bröd är så tunt som en nagel och nästan som ett papper och bakades här på Otterö sålunda: Kvinnan tager ett enkom därtill gjort fyrkantigt bord eller bräde, ungefär 5 kvarter långt och lika brett; därpå strör hon litet mjöl, tager en liten klimp deg, lägger den på bordet, kavlar ut densamma så tunt som hon vill; när hon vill vända brödet, sätter hon en liten smal brödspade därunder och vänder det om. Emellertid har hon en stor rund järnplåt något litet tjockare än ett spjäll, vilken hon sätter på tegelstenar i spisen och gör eld därunder; då denne järnplåt blir varm lägger hon sin kaka därpå att gräddas. Diametern av deras kakor eller bröd är gemenligen 4 à 5 kvarter; när man vill hava något tillräckeligt härav i mun, bör man åtminstone lägga och vika kakan sex- eller åttadubbelt. Orsaken varför de hellre baka sina bröd så tunna,

sade de vara den, att om man bakar kornbröd tjockt, så smakar det så torrt, enkannerligen då det bliver litet äldre, men då det bakas tunt, smakar det långt bättre och ger icke en så torr smak. Rågbröd baka de så tjocka som vanligt är på andra orter.

Fotkvarn eller skvaltkvarn hade de på Otterö en liten som stod i en bäck, vilken var mesta delen om året torr, och ehuru väl de så här som på flere ställen hade den bästa lägenhet för väderkvarnar, så vet jag mig dock ingenstäds, undantagandes i Marstrand, hava i hela Bohuslän där jag rest fram blivit varse någon väderkvarn, fast de på somliga ställen måste understundom resa flere mil med deras mäld. Jag frågade dem som bodde på öar och vilka ofta nödgades fara 7 à 8 mil till kvarn, varföre de icke förskaffat sig väderkvarnar. De gävo till svars, att de gärna önskade sig hava sådana, men där skall ingen finnas på orten, som vet huru de skola byggas.

Hästarna sades gå här ute hela vintern, så att de den tiden icke behöva giva dem ett strå, utan de gå då i backarna och äta ljung, som där överflödigt växer.

Källa hade de mest på alla holmar, där folk satt sig ned att bo, alls ingen, vilket synes vara märkvärdigt, emedan holmarna ofta bestodo till största delen av berg och klippor, som gemenligen pläga hållas för källors ursprung, dock som jordmån på desse små öar och holmar merendels var av sand, lærer den tvivelsutan dragit och sugit uti sig all den fuktighet och vätsko, som av dunster stannat mot bergen och sedan flutit ned i jorden av desamma. I brist av källor hade invånarna gravit sig anten brunnar eller ock gropar när vid stranden, vari friskt vatten silade sig genom sanden från havet.

Mot afton reste jag härifrån till Musö, dit jag kom vid solens nedgång. På holmar stod somligstäds nog *strandråg* (*Linn. Fl. Suec.* 106), *Cochlearia J. B.* vid stränder samt *Poa* (76) i torra mullen uti bergsspringor.

Angelica (234) som nog växte på stränderna, kallade bönderna *skvättor*, emedan barnen skvätta, det är spruta vatten med dess stjälk.

Denne dagen överfor jag mest hela ön, som var ganska bergfull, emellan vilka berg lågo små åkrar. *Convolvulus major albus* C. B. stod mångenstäds vid stranden.

Ligustrum Linn. Fl. Suec. 4 hade jag den fägnaden att i dag för första gången bliva varse: ett träd som man ej tillförene vetat växa vilt i Sverige. Den växte på stenrösorna i solbaddet uti åkerbackarna på samma ställen som *slån* eller *stärkebär*.

Växterna, som bland andra här funnos nog ymnigt, voro *Cornus herbacea*. *Anagallis phoeniceo flore*. C. B. *Caprifolium germanicum*. Dod. *Agrimonia*, som här kallades *småborrar*, emedan frön fastna i ullen på fåren. *Slån*, *hagtorn*, *surapel*, *Mespilus* (Linn. Fl. Suec. 403). *Björnbär* (409). Lind, *Origanum sylvestre* C. B. *Anthyllis* (544) *Vulneraria rustica* J. B. *hassel*, *ask*.

Gröngult färgas med rörtopp (*Panicula arundinis* 99 uti Linn. Fl. Suec.) sålunda: man tager dem färska, hackar sönder, lägger i gryta att kokas, yllgarnet alunbetas, lägges i grytan med rörtoppen, låter koka en stund. Man skall ock kunna färga linne härmed, dock sades det ej bliva så vackert som ylle. Det sitter brav på sådant som icke havas ut i solen. Vill man hava det mycket mörkgrönt, tages 2 à 3 blad av stjälken med, vill man hava det ljusare, tages endast ett blad, men helt ljust endast toppen.

Grönt färgas med *Senecio* (Linn. Fl. Suec. 88) f. *Jacobæa vulgaris* J. B. sålunda: man tager den förr än den spricker ut, med rot och allt, hackar sönder, kokar en stund i vatten, lägger yllgarnet däri, kokar en stund. Vill man hava färgen mörkgrön, drar man det sedan genom lut. Örten bör brukas medan hon är grön. Färgen skall bliva mycket vacker mörkgrön men tål ej att havas i solskenet.

Kep kallades här *Porrum* Linn. Flor. Suec. 266, som växte nedanför och på sidorna av backarna på denne ö. Bönderna taga den, då den ännu är ung och nyss upprunnen, och antingen alle-na eller ock blandad med andra koka av den kål. Då jag vid en backe samlade några stånd av henne, fann jag uti en blomma, att ett *stamen* hade böjt sig och lagt sin *anthera* just ovanpå *stigma*

att fullborda *actum generationis*, men de andra 5 *stamina* stodo upprätta som vanligt är; ännu uti en annan dess blomma blev jag detta varse.

Tången (*Alga Linn. Fl. Suec.* 1137) brukades här ock att täcka tak med. Bönderna berättade, att då den legat så länge på tak att den blivit förruttnad, de sedan pläga föra den på åkern till gödning, och därvid befunnit att den göder tämmeligen. De sade därhos att de hört förtäljas av några från Jutland, det de därestädes pläga taga *tången* från stränder, föra den i högar att ruttnas och göda åkern sedan därmed, som därigenom skall befordras till en härlig växt.

Brännvin sades en del bränna av suräpplen.

Mussel- och ostronskal funnos ganska ymnigt mångenstäds på backarne som voro mitt på ön, vilket är ett tecken, att de ställen i forna dagar stått under vatten.

Grönt sades färgas med lövet och bären av *brakved* (*Frangula Dod*) eller, som det här på orten kallades, *brågon* sålunda: man tager dem, stöter sönder, kokar i en gryta, när det är uppkokat lägges ullgarnet ned däri att kokas. Vill en hava det mörkgrönt, så lutas det sedan, men om man vill hava det ljusgrönt, lutas det icke. Det skall bliva en tämmelig vacker grön färg men sitter ej väl på om man går i solen.

Gult skall färgas med barken av samma *brakved* således: man tager barken om våren då trädet savar, denne barken gömmes så länge tills man behöver bruka honom; när man vill färga, bryter man den något små, lägger den då antingen i färsk svagdricka eller i färsk ostvassla att blötas i 3 dagar, därpå kokas den upp i samma vätska som den blivit blött uti, då ullgarnet lägges däri och kokas en liten stund. Det sades bliva en vacker färg, men går man i solen så skall det mörkna.

Matledsträd kallade bönderne här på Musö *Lonicera* (*Linn. Flor. Suec.* 191) eller *Caprifolium germanicum Dod.* emedan man tager blomstren därav, kokar i öl lyckt, det är med lock över, och giver den in, som har matleda. Om vintern, då man ej har blomstren, tages barken, kokas på samma sätt och brukas där- emot.

Stor skog sades hela Musö i forna dagar varit överväxt med, som nu på 60 år är alldeles utödd.

Märrmynta kallades här *Origanum sylvestre* C. B. och sades att somlige bruka den i pölsa.

D. 12. augusti

Denne dag besökte jag åtskilliga holmar.

Torv såg jag på holmar ligga uppgräven att bliva brukad till bränsle. Torven som låg i gropar eller dälдер på berg och i små bergsmyrar, var i fyrkant eller av skapnad som stora tegelstenar, upptagen till ett spadtag endast, ibland till 2ne spadtag djupt. Med den var sedan förfaret som ovanföre p. 94 är omtalt. Nu sedan den blivit torr, var den hoplagd på de högsta kullar av berget uti högar av form och skapnad som en medelmåttig kornstack, det är att torven var lagd tillhopa uti en rund stack, vars sidor från marken till en famns höjd stå *perpendiculaire* men gå sedan där ovanföre tillhopa och göra en trubbig *conus*. På de högsta kullar var denne stacken satt därför, att ej vattnet måtte få frihet att sila sig därunder, utan att regnvattnet desto snarare måtte flyta därifrån. De läto honom stå på ett sådant ställe, till dess de få tid att föra honom hem och lägga honom inne uti hus. Den torv som här stod uppsatt var överväxt av *ljung* (Linn. Fl. Suec. 309) och *kråkris* (*Empetrum procumbens* 832) och finnes på alla berg nästan på alla orter.

Tång (*Alga* Linn. Fl. Suec. 1137) låg somligsteds nog vid stränder. Bönderna berättade, att boskapen äta den då den nyss drivits till land och ännu är grön. I denne *tången* eller *tare* sades *räkorna* (*Cancer* Linn. Faun. Suec. 1252) gro och trivas bäst. Denne *Alga* kallade de *tare* så länge den står och växer i sjön, men då den blivit driven till land kallas den *tång*.

Klappurstenar lågo här och där på stränder, vilka voro så trinda som de varit svarvade och ganska släta.

Barrlind (*Taxus* Linn. Fl. Suec. 825) växte på Skålholmen,

Lökholmen och några andra holmar, men sällan stod mer än en enda på vardera holmen.

Växter bland de rarare voro *Ligustrum* Linn. *Fl. Suec.* 4 på Skålholmen ymnigt. *Strandkål* (570), *Euphorbia* (438) och *Cochlearia* (537) stodo i ymnighet på Olaskär. *Slån* i en ganska stor myckenhet på Lökholmen.

Ett fähus var på holmen, därest de en tid om sommaren hava sin boskap, vars väggar voro uppmurade av gråstenar: istället för ler var tång stoppat emellan stenarna, taket var likaledes täckt med tång.

Orrar sutto en myckenhet på sistnämnde holme ned i buskarna, fast på holmen var alldeles ingen skog.

Statice caule nudo ramoso. Linn. *Fl. Suec.* 254, en ört som ej tillförene blivit nämnd bland de i Sverige vilt växande örter, växte i stor ymnighet längs efter hela stranden på S. O. sidan av Lökholmen.

Pisum marinum Raji eller *strandärter* funnos på Skutholmen växande i stor ymnighet uti pura stenklyppuren; de hade en ganska stor myckenhet av skidor med tämmelig stora ärter däruti, av vilka jag åt en hop rå utan att känna därav någon olägenhet. Ofruktbara havsstränder kunna genom desse göras mycket nyttige.

Klottång kallade bönderne här *Fucus* (Linn. *Fl. Suec.* 1002) eller *Quercus marina* Lob. De bruka lägga den under i de käril, vari de pläga föra hummern till Stockholm, emedan hummern härigenom skall mera förvaras och hålla sig bättre.

Aster (697) *maritimus* *Tripolium dictus* Raj. växte mest vid alla stränder. Bönderne berättade, att då krigsfolket i sista fejden legat här i landet, har ibland dem varit en *capitain* vid namn Randal, som befallt sina soldater att plocka bladen av denna växt, skälla desamma, koka istället för kål och dem äta, vilket de sades hava gjort.

Hållsbär kallade bönderne *Opulus* Linn. *Fl. Suec.* 249 och sade att man plär taga bären, koka lyckt, det är med lock över och täppt, uti öl, dricka därav, som skall hjälpa mot håll. Ingen annan nytta visste de här av desse bär, men under mitt vistande i Ryssland år 1744 såg jag uti Novgorod, Tver, Moskva och andra

städer käringar sitta på gatorna, som hade stora byttor fulla med insyltade bär av denne, dem ryssarna köpte och åto; jag åt ock något litet därav, men de smakade ganska beska och obehagliga, så att jag undrade, vi folk med sin smak kunnat falla på sådana ting. Dock när jag besinnar, att man ofta vid smaken ej råder sig själv utan måste tro, det allt smakar gott, som vanan och allmänna bruket infört, så hade jag icke så stor orsak att förundra mig häröver. Prov härpå har man i tobak och *kaffe* etc. vilka, ehuru osmakeliga för en ovan, likväl nu brukas överallt som en läcker ting och gudafrukost.

Malva montana seu Alcea rotundifolia laciniata. Linn. Fl. Suec. 583 en ört som aldrig tillförene varit i Sverige observerad vilt växande, fann jag i skarp jord vid en bergsfot på Lökholmen.

D. 13. augusti

Resan skedde om morgonen i solgången till Väderöarna, dit vi kommo fram ungefär klockan 8 förmiddagen.

Väderöarna ligga in mot 2 mil från fasta landet uti väster och efter allmän berättelse längst ut av alla öar, som i Västerhavet höra till Sverige. De bestå av åtskillige små öar och holmar nära och tillsammans liggande; somliga ligga dock något avsides, och den största är vid pass 2 à 3 stenkast lång. De bestodo mest av höga och skallota berg, på vilka näppeligen växte annat än vanlig ljung. Emellan bergen fanns dock här och där vackra backar och lunder, som voro örtfulla, men än mera bestodo desse öar av sumpiga små myrar. Stor lövskog sades hava varit i forna tider på desse öar, men nu var här mycket skallot, som kommit av getter och bockar, dem bönderne hava där ute; de pläga ofta låta dem gå där hela vintern. Enkannerligen var märkvärdigt, att om hösten sent 1740 då en bonde på Veddö hämtade hem från Väderöarna sina getter, emedan han såg att kölden blev för häftig, lämnades en bock kvar som de icke kunde få fast; de gävo då honom förlorad, men när de om våren 1741 förde dit sina

getter, funno de samma bock där, som ej allenast var levande utan såg långt bättre och hullfullare ut än dem berörde bonde från Veddö då förde dit, varvid det var synnerligt, att den holmen, där bocken gick om vintern, var mera skullot än de andre.

Trädgård, som här på Väderöarna skall finnas hade de många sägner om. De berättade huru nu en, nu en annan, som här gått i andra tankar, ej skolat vetat ordet av förrän de varit mitt uti en sådan trädgård, varest skall hängt de skönaste äpplen, av vilka de sägas plockat så mycket de kunnat bära, och då de burit dem till båten och kommit tillbaka i mening att hämta mera, hava de aldrig därefter kunnat finna samma ställe igen, men de plockade äpplen säger historien att de fått behålla och fört dem hem med sig, som skolat smakat mycket väl. Det sades, att om en med flit söker efter denne trädgården, skall man då aldrig finna honom; det lärer alltså tvivelsutan varit orsaken, vi jag icke fick se honom, emedan jag näppeligen lämnade något ställe, som jag ej rannsakade.

Bergs- eller jättegrytor, som de här på orten kallades, funnos på somliga ställen i bergen, dem jag så här som på andra ställen i denne resebeskrivningen med flit går förbi, emedan jag tillförene beskrivit dem uti *Kongl. Vetensk. Akad. Handl. för år 1743*, p. 122.

Begravningsplats stor som en liten stuga med uppmurade gråstenar omkring fanns på en av öarna, varuti de begrava de döde som dö på skeppen, vilka ligga där i hamn.

Skeppshamn är på SV. sidan av Storön för små fartyg som här gå in. På hälleberget av holmen som kallas Hejen står uthugget:

*Willumhey det är mit namn;
Kom til mig, så skal du få god hamn.*

En sten ligger strax där bredvid så stor, att 3 à 4 karlar kunna vältra honom omkring, på vilkens övre sida står uthugget:

*Sno mig kring
Så skal du få se en underlig ting.*

På sidan tvärt emot skall stå en hop obehageliga ord, så att de som vänt honom om och läst samma skrift, gärna påtagit sig

den mödan att kullra honom tillbaka som han förr låg, på det de icke måge bliva de siste, som härigenom blivit narrade, emedan de gärna unna andra samma förmån.

Orm har ännu aldrig någon sett på Väderöarna, vilket sades allmänt av alla här på orten boende.

Varg skall aldrig mer än en enda varit på desse öar, vilken vid en mycket stark vinter lupit dit över den nyss lagde isen, men som till hans olycka isen strax därpå gick upp, har han i brist av föda och utan hopp att orka simma till lands, alldeles svultit ihjäl.

Växterna som här funnos vill jag nu uppteckna på det en härav må kunna hava ett begrepp, huru de större holmar i anseende till sina örter i Bohuslän sågo ut.

(a) Vid stränder.

Strandråg, *Secale* Linn. *Fl. Suec.* 106) något enda stånd. *Aparine* (120) *vulgaris* C. B. här och där. *Plantago fol. semicyl. integerr.* (127) allestäds. *Cynoglossum* (154) tämmeligen där båtar pläga ligga. *Solanum* (188) *officinarum* C. B. vid vägen från båtarna. *Glaux* (199) litet. *Ligusticum* (232) här och där i sandgruset. *Angelica* (234) *sylvestris* Dod. tämmeligen. *Polygonum* (322) somligstäds. *Cucubalus* (360) f. *Behen album* ymnigt. *Arenaria* (375) *fol. portulac.* någon enda. *Sedum* (386) f. *Telephium vulg.* C. B. ymnigt. *Lythrum* (393) ganska mycket samt i bergsmyrar. *Potentilla* (415) C. B. ymnigt. *Galeopsis* (492 α) litet. *Scutellaria* (499) litet. *Cochlearia* J. B. tämmel. *Crambe* (570) på några ställen. *Sonchus* (642) tämmel. *Aster* (697) f. *Tripolium* somligstäds. *Anthemis* (704) f. *Chamæmel. inod.* C. B. nog. *Atriplex* (826) *marit, lacin* C. B. tämmeligen. *Atriplex* (828 β) *angustiss. fol. nog.*

(b) På bergen i bergsspringorna.

Statice (Linn. *Fl. Suec.* 253) *Tournef.* allestäds. *Bergsyra* (296) något. *Ljung* (309) ganska ymnigt. *Scleranthus* (348) *knavel* tämmeligen. *Sedum* (389) *fl. lut.* nog. *Hieracium* (639) *frutic. angustif. maj.* C. B. tämmeligen *Viola* (721 γ) *fl. cærul.* tämmeligen.

(c) På sidor av backar som merendels voro
nog stenige, och där nedanføre.

Ligustrum (4) i oändlig myckenhet. *Pipven* (59) litet. *Fältven* (62) här och där. *Slättergröe* (76) här och där. *Rödsvingel* (93) här och där. *Kvickrot* (105) somligstäds. *Galium* (116) *luteum* C. B. här och där; på ett ställe stodo åtskilliga stånd med vit blomma. *Convolvulus* (174) *maj. alb.* C. B. somligstäds. *Klockor* (176) nog. *Lonicera* (191) f. *Caprifol. Germanic. Dod.* ymnigt. *Röda vinbär* här och där. *Pimpinella* (246) här och där. *Opulus* (249) ganska mycket. *Porrurn* (266) i myckenhet, även i myrar. *Convallaria* (274) f. *Sigill. Salom.* litet. *Epilobium* (304) litet. *Epilobium* (306) *fol. ov. dent.* något. *Helxine* (323) litet. *Cerastium* (379) *villos-visc.* litet. *Agrimonia* (394) ganska mycket. *Slån* ymnigt. *Hagtorn* något. *Rönn* något. *Suräpplen* något. *Törne* (406) ganska mycket, med dess *varieteteter*. *Smörnypon* (407) nog. *Hallon* (408) något. *Björnbär* (409) ymnigt. *Skottluvor* eller *blåhallon* (410) somligstäds i ymnighet. *Tågbär* (411) tämmeligen. *Smultron* här och där. *Geum* (423) f. *Cariophyllata vulg. C. B.* ymnigt. *Origanum* (480) något. *Euphrasia vulg.* här och där. *Erysimum* (555) *fol. integ. lanceol.* ymnigt. *Geranium* (571) *sanguineum* tämmelig. *Geranium* (575) *fol. malucæ rot. C. B.* litet. *Geranium* (578) *robert. prim. C. B.* något. *Lathyrus* (599) *sylv. lut. fol. viciæ C. B.* tämmeligen. *Vicia* (603) *pedunc. multifl. stipul. cren.* något. *Vicia* (605) *multiflora C. B.* tämmeligen. *Lotus* (609) f. *Trifol. cornic. Dod.* här och där. *Hypericum* (625) *vulgare C. B.* allestädes. *Prenanthes* (645) något, men alltid på skuggrika ställen. *Arctium* (651) täml. *Artemisia vulg.* (667) ymnigt *Solidago* (685) f. *Virga aurea* här och där. *Ek* på åtskilliga ställen men knappt till en mans längd. *Hassel* något. *Asp* täml. men små. *En* täml. men helt små. *Ask* några stycken.

(d) På ängar som här voro låglänta och lågo
på våta ställen.

Täktåtäl (63) här och där. *Blåtätel* (71) här och där. *Plantago* (124) *fol. lanceol. spic. subov.* somligstäds. *Brakved* (*Fran-*

gula) täml. *Juncus* (278) *I. B.* somligstäds. *Hästsyra* (292) allestäds. *Filipendula* (405) f. *Ulmaria Clus.* täml. *Ranunculus* (466) *prat. er. acris. C. B.* något. *Leontodon* (629) på högläntare ställen ymnigt. *Carduus* (659) *palustris C. B.* tämmeligen. *Al* något. *Björk* något enda. *Jolster* (792) här och där. *Salix* (794) någon enda.

(e) I myrar, moras och sura orter.

Valeriana (30) *sylv. Dod.* här och där. *Iris* (33) ymnigt i alla djupa myrar och bäckar. *Schoenus* (34) *myrag* något. *Eriophorum* (44) f. *ängsull* i sura bergsmyrar något. *Rörflen* (48) här och där, bladen helt små. *Strandrör* (99) något. *Triticum* (105) men hade *aristas*, stod uti en sur och våtlänt myr nog. *Cornus herbacea* allestädes. *Selinum* (227) *palustre leviss. lactesc.* något. *Ljung* (309) som ovanföre är märkt (b) stod på alla myrar ganska ymnigt och är av alla örter, som på desse öar finnas, den allrämesta. *Eupatorium* (665) *cannabinum C. B.* tämmeligen. *Empetrum procumbens* (832) något.

(f) Uti djupa vattugölar och pussar.

Corispermum (3) på ett ställe något. *Sjösäv* (40) nog. *Flotagräs* (*Sparganium* 771) något. *Typha* (772) ymnigt, bergsgrytorna (se p. 109) stodo helt fulla av denne. Längden av den var $1\frac{1}{2}$ famn.

Anmärkning. Uti *Kongl. Vetensk. Akad. Handl.* för år 1743 p. 107 lin. 18 står att ovanföre vid (a) nämnde *Ligusticum* växer på *Väderöarna nedanför Falun*, som är ett gruveligt tryckfel och bör heta *Väderöarna nedanför Tanum*.

Mot aftonen skedde resan tillbaka härifrån till Musö.

Dragoner några stycken, som blivit enkom utsände av någon där å orten befälhavande *officerare*, hade under min frånvaro denne dagen sökt avlägga hos mig en visit på Musö i mening att höra efter om jag vore försedd med tillräckeliga och fullgiltiga pass, men i annor händelse att draga behörig försorg, det jag genom tjänliga medel kunde oförtövat bekomma fri skjuts ända till Göteborg. Vårdinnan i gården hade största svårighet att skilja

dem från min kappsäck, den de änteligen ville hava bort med sig, emedan de föregåvo, att om jag vore en ärlig man och uti riktige värv och ärender, jag icke så skulle vela mista min kappsäck utan väl själv töras komma och begära honom tillbaka, men vore jag en skälm eller en *espion*, vore ej mer än billigt att, om de icke kunde få mig fatt, de likväl måtte få behålla kappsäcken och vad däruti funnes. De läto dock, fast med mycken möda, övertala sig att denne gången lämna kappsäcken och mina böcker kvar men hotade att andra eller tredje dagen komma och gripa mig. Dock som jag sedermera icke hörde någonting av desse gäster, så lära de tvivelsutan därefter fått någon benägnare berättelse om min person.

D. 14. augusti

Ogräs bland kornet skrev jag upp, som här voro följande: *Snärjegräs* (*Aparine* Linn. *Fl. Suec.* 120) tämmeligen. *Myosotis* (149) *fol. hirsut.* något stånd. *Lycopsis* (157) något stånd. *Chenopodium* (212) *fol. sinuato candicante.* *Tournef.* tämmeligen. *Hästsyra* (292) här och där. *Persicaria* (319) *mitis* J. B. tämmeligen. *Spergula* (377) *fol. verticill. pedunc. dichot.* något litet. *Stachys* (490) *palust. foetida* C. B. tämmeligen. *Galeopsis* (491 γ) *corollo flava* på somlige ställen tämmeligen. *Åkersenap* (548) något enda stånd. *Musärter* (605) här och där. *Sonchus* (642) *pedunc. hispidis* tämmeligen. *Lapsana* (649) tämmeligen. *Matricaria* (702) något.

D. 15. augusti

Fjärsing (*Trachinus* Linn. *Fau. Suec.* 282) om vilken är talt tillförene p. 96, få de understundom här på orten. De berättade, att när en blivit stucken av denne, som sker då en kommer att oförvarandes röra vid honom på ryggen, skall man svälla upp och bliva av samma färg i synen som själva fisken (gulaktig).

Den som av honom bliver stucken, sades bruka däremot till bot att man sprätter upp fisken, tager levern ut, ger det med smör och bröd åt patienten att äta. Andre som icke veta det, pläga taga enbast, knyta därmed ovanföre stället han stuckit, då svullnaden ej skall gå längre.

Korna låta de om sommaren här på ön gå ute både dag och natt. När de skola mjölkas, som sker 3 gånger om dagen, nämligen morgon, middag och afton, gå kvinnfolken ut på marken där de beta och göra samma syssla. Om vintern hållas de i huset och mjölkas då icke mera än 2 gånger om dagen. Av mjölken sade de sig väl ibland koka sötost men aldrig messmör.

Fåren mjölka de, och av deras mjölk blandad med den de tagit av kor göra de ost, vilken är desto fetare och mäktigare, ju mera fårmjök det är uti densamma. Fårmjölken sades vara ganska skön till välling.

D. 16. augusti

Haj (*Squalus* Linn. *Faun. Suec.* 269) kallade fiskare här på orten *hå*. De sade att den är en skön fisk att äta, när den inte är stor; den skall leka korsmässotiden på grönskor (det är ställen där mycket *conserva* och andra gröna havsväxter stå) vid landet. När man drager långs efter den med fingret från huvudet till stjärten, så kännes ingen *asperitet* eller skarphet och motsträvighet, men drar man från stjärten mot huvudet, nappar det så hårt och tätt uti och emot, att man ej kan få fingret ur fläcken. De pläga därför taga skinnet, som sitter mot stjärten, och skrapa därmed sina träverk, som därav bliva ganska släta.

Roligt fiskafänge hade de en historia om: En man satte sin hummertina, varuti han plögade fånga hummer, på en berghäll; uti tinan var agnet kvar, som han brukat efter hummern. När mannen gått bort kommer en skata och flyger in uti tinan att äta upp agnet. Hon slapp väl in men hittade ej ut. Därpå kommer en räv, och då han blev varse att skatan flög av och till uti tinan gick han dit och mente sig få en härlig måltid, kröp alltså även

uti tinan, och då han som bäst höll på att taga fast skatan, råkade det icke bättre än att han rumlade tinan för mycket så att hon kullrade ned för berget och uti sjön, och som en stor sten var bunden vid henne, så sank hon till botten. Sist går en skädda (ett slags flundror) dit in efter agn. Då karlen kommer och ser att tinan var fallen i sjön, går han dit, drager henne upp och finner däri en fågel, ett fyrfotadjur och en fisk.

Musö lyder under Tanums pastorat och har till Tanums kyrka en mil, halvparten till sjöss och halvparten till lands. Ön består mest av bara skallota berg, emellan vilka de hava en helt liten åker besädd med korn och havra samt ganska litet råg. På ön bo 2ne stycken åbor, vars förnämsta födkrok är fiskandet; de reste denne tiden ut att fiska om morgonen när det dagades och kommo gemenligen hem tillbaka kl. 3 à 4 efter middagen. Här hade de även loft eller kamrar på sina stugor. Deras boskap var några kor, några får, några få gäss, en katt och en hynda. Hästar och getter ägde de icke, emedan de hade intet att föda dem med om vintern. Deras ved var bara torv. Ett litet hampe- och ett litet källand låg strax vid husen. Emellan bergen lågo små fläckar, där boskapen betade, men de gräs- och örtslag där växte, voro icke av de slag, som göra ett utvalt bete för boskapen utan endast sådana som kunna växa på syrliga ställen, alldenstund vattnet, som drog sig ned från bergen, låg och syrde här emellan. Själva bergen voro skallote, så att ingenting utom bergmossa fanns därpå. Och sådan som gräsväxten var här, sådan var den ock mest på alla andra öar, där jag tillförene här i länet rest, emedan beskaffenheten av öarna var lika.

D. 17. augusti

Resan skedde om morgonen från *Musö* till *Fjällbacka*, som är ett fiskarenäste, där en stor hop fiskare bo, beläget en fjärdedels väg söder om *Musö* och lyder under *Kville* pastorat. På vägen var jag på åtskilliga holmar.

Växter märktes endast desse: *Ligustrum* Linn. *Fl. Suec.* 4 stod

på stora och lilla Porsholmen samt andra holmar i ganska stor myckenhet. Av *barrlind* (*Taxus*) växte par buskar på stora Pors-holmen, av vilka den ene hade en ymnighet med bär. *Origanum* (480) fyllde upp alla backar. *Opulus* (249) tävlade med *Ligustrum* i myckenhet. *Ligusticum* (232) fanns i sandgruset vid stränder. *Euphorbia* (438) f. *Tithymalus palustr. frutic.* C. B. växte ej i mindre ymnighet på våta ställen. *Strandärter* (608) övertäckte somligstädes hela långa stränder och växte där i pura stenklappuren, så att man hade stor orsak att undra, varifrån desse togo sin föda på ett så magert ställe. Jag åt med nöje en stor myckenhet av desse helt rå. Fiskare och bönder visste ingen nytta av dem. *Strandkålen* såg jag ock på några ställen, som till sin nytta var fiskare så litet bekant som de förra.

Efter middagen kom jag fram till Fjällbacka.

Rött färgades med *Lichen leprosus candidus: scutellis fuscis, margine albo.* Linn. Fl. Suec. 942, vilken *vita bergmossa* ser ut nästan som hopklibbat mjöl och här växer nog på bergen. Man skrapar den löst av berget, som sker bekvämligast när det nys regnat, emedan den då går bäst löst. Därpå lägges den i vatten och röres så omkring uti det samma, på det små stengruset och annan orenlighet som är fäst vid denne *Lichen* må falla ned till botten och skiljas från honom. Därefter tages han upp, lägges i solsken på berget att torkas, och då den är torr males den sönder till ett mjöl, varefter den åter lägges i vatten och röres om, att den orenlighet och det svarta som sitter inuti mossan må skiljas från honom, då den ånyo torkas. Härpå lägger man honom i en kruka med urin och låter honom så stå en hel månad. När man vill bruka honom, tager man ett skedblad eller mera, allt som man har mycket att färga, utur kukan och lägger uti vattnet i grytan, låter det så koka litet och lägger sedan tyget däri, som skall färgas rött.

Galeopsis ramis summis strigosis. Linn. Fl. Suec. 491 var. (γ) *coralla flava.* Bladen skola en del taga om våren och bruka istället för kål.

Caprifolium Germanicum. Dod. fanns tämmeligen uti springorna av det höga berget som ligger strax öster om Fjällbacka.

Bottna är ett *annex* till *Kville* litet från kyrkan. Därstädes skall vara ett högt berg, varuti i forna dagar sades hava bott ett troll eller en jätte, ungefär vid den tiden då de först fingo klocka vid *Bottna* kyrka, då denne fick höra klockljudet skall han hava sagt:

*Det är så gott i det bottneberg att bo,
vore icke den leda bjälleko.*

Man ser lätteligen att detta är en dikt som munkarne i påvedömet uppfunnit.

Ljung (*Erica* Linn. *Fl. Suec.* 309) hade de på denne skallote och skoglösa orten samlat i stora knippor, och sedan de torkat dem på backar lagt i hus under tak att förvaras. De brukade densamma sedan istället för ved att elda sina små kakelugnar, koka sin mat, grädda sina flatbröd, brygga sitt dricka och mera sådant.

D. 18. augusti

Om morgonen reste jag upp till *Kville* kyrkoherdegård, som var belägen vid pass en halv mil från *Fjällbacka*. Vägen var villsam, elak samt skiftesvis stenig, sumpig, backig. Berg, backar, dalar och allt över hela *Kville* socken var skallot och skoglöst, beväxt allestäds med *ljung*.

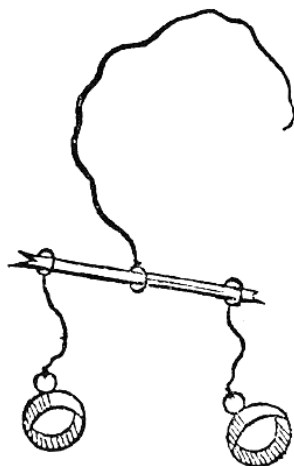
Gärdesgårdarna, ingen undantagen, voro alla av sten, gemenligen 4 à 5 kvarter höga, sällan högre. De voro så här som på alla andra ställen i den norra delen av detta länet uppreste på det sätt, att den ena stenen var staplad uppå den andra; stengärdesgårdens bredd var ej mera än den stenens bredd och längd som var lagd i densamma, mestendels en halv aln, ibland mer, ibland ock mindre. Jag kunde ej nogsamnt förundra mig, huru boskapen icke gingo in uti hägnaderna över och igenom desse gärdesgårdar, emedan denne stenmuren ej var starkare än att jag kunnat tämmeligen lätt sparkat den omkull nästan var jag velat. Jag föll då på den tankan, att boskapen och hästar här icke lärt sig den ovanan, som de kunna på andra orter, jag menar, att försöka

gärdesgårdars styrka, vilket ock bönderna sedan på min tillfrågan besannade vara sant, säjandes att kreaturen från första början bliva vane att ej springa in uti hägnader, men lade till, att där de en gång fått den ovanan att bryta sig in genom desse gärdesgårdar uti åkrarna, stå de sällan mera på annat sätt att bota än att anten en gosse eller flicka skall gå vall med dem eller ock att man slaktar eller försäljer en så ostyrig boskap.

Vad vanan uti detta mål kan uträtta, hade jag ett klart bevis uti Ryssland, ty omkring Moskva och ned åt Ukrainska sidan såg man icke det ringaste tecken till gärdesgård eller hägnad på deras ganska stora och vidlöftiga åkrar, men detta oaktat gick likväl hästar och annan boskap på trädesgårdens bredvid den sådda säden, ofta utan det minsta vallhjon, men sällan eller aldrig märktes att de rört de där bredvid i säde liggande åkrar. Jag frågade av åtskilliga, vi hästarna och den andra boskapen där i landet ej, då dem en sådan frihet är lämnad, besöka sädesåkrarna samt trampa ned och äta upp säden. Mig gavs intet annat svar än det de från första början och ungdomen vid vallandet äro vande att aldrig gå på de sådda ställen. Vilket allt med annat skall nogare beskrivas, om jag en gång framdeles kommer att gi-va ut min ryska resa och vad jag på den dageligen anmärkt.

Svin såg jag mest allestäds, där jag reste vara tjudrade på de gröna och gräsfulla ställen vid gårdarna uti åkern. Svinet hade ett brett läderband om halsen, däri satt en järnlänk, och i densamma var repet eller tåget bundet, som med andra ändan var fäst vid en påle. Somligstäds voro 2 små grisar tjudrade vid varandra i bredd och hade ett sådant läderband om halsen, som sedan medelst ett band var fäst i en liten käppända, den ena grisens band i den ena ändan av käppen och den andras i den andra ändan. Mitt på käppen var sedan fastbundet det långa tåget som med andra ändan var fäst vid en påle, så att desse små grisar lupu som 2ne vagnhästar i bredd.

Litet före middagen kom jag fram till kyrkoherdegården, där jag med all hövlighet blev undfägnad av kyrkoherden herr *Mag. Ekman*.

Havsmänniska hade jag allestädes vid hela skärgården hört talas mycket om, den man för någon tid skall hava fått vid *Fjällbacka* här i *Kville* socken. Jag frågade fördenskull av kyrkoherden huru saken härmed hade sig. Han tillika med sin fru gävo till svars, att de ofta talt med den gamla gubben, som sagt sig hava fått en sådan havsmänniska, vilken gubbe varit en fiskare, bott på *Fjällbacka*, varit from och enfaldig och, sedan han kommit till en vacker ålder, dött för 12 år sedan. Gubbens berättelse, den de ofta hört honom förtälja, har lytt så: Då han en gång haft ut sina krokare och kom att vittja dem, skall han märkt att det drog på kroken; då han drog upp, kände han att det var mycket tungt, mente fördenskull, att någon stor fisk kommit på densamma. Då han fick kroken ur vattnet, skall han blivit grueligen förskräckt, ty han blev varse, att på densamma satt en fisk, vilken till midjan såg ut som ett litet barn av 3 à 4 års ålder, med krusiga och hårda hår på huvudet, men nedre delen av kroppen skall nog liknat en fisk. Kroken hade gått igenom läppen på detta *havsmonstrum*, som nu lät och grät som ett barn. Gubben visste icke vad han skulle göra, omsider drog han det upp, vilket då grinade tämmeligen illa och smågrät. Han tog så varsamt ut kroken som han kunde och satte denna underliga fisken bak i båten, varest den satt och runkade sig fram och tillbaka, grät som ett barn och lät alltför illa. Mannen besinnade hos sig själv att han hört säjas, att det gärna plär komma elakt väder när sådana synas. Därföre tog han varsamt i detta havsdjur och sade: Gör du intet mig eller mina något ont, jag vill ej heller göra dig någon skada. Släppte så sakta det i sjön, då gubben skolat tyckt likasom en svart hand stuckit upp ur vattnet och tagit mitt om denna havsmänniska. Därefter har gubben skyndsamt satt upp seglen, seglat till lands, och då han som nogast hunnit till stranden, har en så hiskelig storm uppvuxit, att han knappt sett dess like. Åtskillige andre här på orten som sade sig talt med denne gubben, berättade denna historia nästan med

samma omständigheter. Dylika berättelser finner man här och där uti resebeskrivningar och andra böcker: *Cambden* uti sin *Britannia* p. 288 har en historia om en *havsman*, *den fiskare skolat fått uti sina nät vid Oxford uti England år 1187, vilken alldeles skolat liknat en människa, haft långa hår, stort skägg, varit mycket luden om kroppen men sedan skolat stulit sig hemligen undan och lupit i havet.* *Briot* uti sin *Histoire des Singularitez naturelles d'Angleterre* etc. p. 176 lägger detta till, att *man skolat haft honom 6 månader i förvar på ett slott, innan han kom bort.* Likaledes talas hos *Cambden* uti ovannämnda bok p. 502 om en annan *havsmänniska*, *den fiskare ävenledes fått i sina nät uti Yorkshire år 1533, vilken de fött några dagar med rå fisk, men så snart den fått rådrum, hemligen praktiserat sig till havet.* Uti *Recoeuil des Memoires et Conferences sur les artset les sciences* för år 1672 p. 102 seq. införes en vidlyftig berättelse om en *havsman*, *som sex personer på en gång skolat sett vid en klippta utanför Martinique d. 23 maj 1671, vilken havsman ganska länge stått halvp parten ovanför vattnet litet från dem och likasom undrat på desamma.* En vacker figur ser man i nyssnämnde bok på detta havsmonstrum. Att förbigå åtskilliga andra historier härom. Jag är härvid av samma mening som vår makalösa ichtyologus *Artesi* uti sina *Gener. Pisc.* p. 81, varest han, sedan han efter andras berättelser beskrivit *siren*, sålunda slutar: *det vore önskeligt att någon rätt ichtyologus (eller historicus naturalis) hade tillfälle att examinera och beskriva detta djur, om det är en fabel eller en rätt fisk. Om de ting som man själv ej sett, är rådligare att intet fälla sitt omdöme än dristigt sluta något visst.*

En långa, Gadus dorso dipterygio, ore cirrato, maxilla longiore. *Artes.* *Gen.* 22 sade kyrkoherden sig bekommit för några år, uti vilken då den blivit uppskuren, man funnit ett *synnerligt djur*, det kyrkoherden sålunda beskrev: Till färgen var det ljusgrått, hade en kropp som var avlång, stor som en riksdaler, från densamma gingo ut på alla sidor som långa halsar, till antalet sju stycken. På ändarne av desse halsar sutto som trinda huvuden, halsarna voro mer än ett halvkvarter långa, djuret var ej ludet utan skrovligt.

Maskar berättades hava varit i gruelig myckenhet på ängarna här i socknen detta år, men på södra sidan om *Uddevalla* skola de så gott som intet vetat av dem på samma tid. Kyrkoherdens dräng har gått ut att vända en väv som låg på bleket, då han skall blivit varse, att det låg som smala maskar därpå, han skakade dem bort och skall märkt, att andra föllo dit istället. När han såg efter skall han fått se, att de hava kommit utur skyn. Sådan var drängens berättelse. Många av bönderna hava ock sagt, att de skolat sett dem komma utur skyn med hagel och falla på hattarna. Märkvärdigt sades vara att man aldrig funnit dem på utmarken utan endast på ängar, där likväl varit ett och samma grässlåg på utmarken och ängarna. Man har sett dem gå långs efter åkerrenarna men ganska sällan rört kornbrodden. Synnerligt hölls det ock före att vara, att man på en gårds ägor funnit dem i myckenhet, sedan kunde en gård vara emellan, varest inga voro, och åter på den gården som följde kunde träffas en stor ymnighet. Somlige bönder hava ment, det de kommit upp utur jorden: då desse maskar hade varit en tid på ängarna och torkan tog till, sades de hoptals hava krupit till bäckar och dränkt sig. På dem som än voro övriga, har fallit ett kallt regn som dem dödat. Förledet år har man sett maskar här och där, men detta år sades de hava varit förskräckeligen mycket. Jag frågade om icke gamla bönder veta berätta, att här varit sådana maskar tillföre. Det svarades, att de säga sig aldrig förr än förlidet år hava vetat av sådana. Men i övrigt berättade kyrkoherden, att den tid han studerade i Uppsala, som skett från 1705 till 1713, skall på Kungsängen utanför Uppsala ett år varit grueligen mycket av sådana maskar, och har man, att förekomma deras vidare omkringgående, uppkastat på Kungsängen som små diken vari de fallit.

Flugor, små, svarta och träffeligen kvicka berättades hava kommit uti stor myckenhet någon tid efter, sedan maskarna gått sina färde bort. Desse hava satt sig på säden och ätit något, dock ej mycket, av bladen. Då nu desse små kräken hava satt folket i fruktan, har Herren skickat ett regn som slagit ned och fördärvat dem.

Vidskepelser skola ännu hänga vid en del: Om Marci dag, som är d. 25 april, skola somlige ej velat arbeta någonting åt sig själva, emedan de skola mena, att det då skulle komma mask eller maskar på deras ängar, enkannerligen skola de icke röra i jorden den dagen. Den 15de maj eller Sophiæ dag skola de kalla halvårs dag och sades, att de hållit densamma helig från urminnes tider på det sätt att de intet velat så åt sig själva på den dagen.

Torv sade kyrkoherden icke finnas här i socknen bättre än att man endast kan taga ett spadtag djupt, men omkring Göteborg berättade han sig hava sett, att de kunnat gräva efter torv till en karls djuplek i jorden; han lade till att han på några ställen blivit varse, det de gå och trampa den svarta myrjorden, att den bliver som ett ler, densamma ösa de sedan upp på ett slätt ställe och låta henne ligga där tills vattnet rinner av och hon begynt stadga sig, varpå de med spadar skära henne i fyrkantig form och skapnad som stora tegelstenar, bära dem sedan på berg och hällar att torkas, vilket sedan skall bliva ett mycket skönt bränsle.

Skog berättades hava varit i forna dagar över hela Kville socken mycket stor, vilket slöts såväl därav, att man finner i gamla domar, som äro hållne för något mer än 100de år, att i dem nämnes och tales om stora skogar på de platser som nu stå helt skallota och släta, som ock därav, att man ännu uti mossar och myrar skall gräva upp rötter av stora träd. Desse skogar sades i forna dagar blivit mycket ruinerade av skottar, som haft här sitt sillfänge och vid återresan alltid skola fört sina fartyg lastade med ved.

Gödseln pläga de meste här på orten föra ut om hösten, stjälpå den lasstals på åkern och låta den sedan ligga outbredd till våren. Andre höllo före, att det vore bättre föra den ut om våren, och då strax utbreda och köra ned henne, emedan de sade sig då fått mera säd därefter. Man märker att här på orten brukas endast vårsäde.

Humlegårdar, och desamma helt små, såg man vid några få gårdar.

Mot afton skedde resan tillbaka till Fjällbacka.

D. 19. augusti

Bergsklåva kallades en hiskelig rämna mitt igenom ett stort och högt berg, som ligger strax NO. om Fjällbacka, så att en del gårdar äro byggde just under och vid bergsväggen. Detta berg är det högsta av alla här när omkring belägne, så att man därifrån kan se långt ut i havet, varföre ock där överst uppå är upprest en vätte, varest dragoner och bönder vid dåvarande ofredstider höllo vakt. Detta berg som nu bestod av 2 delar, en större upp mot fasta landet och en mindre ned mot sjökanten, lär i forna dagar endast varit ett berg, men sedan, antingen att vattnet bortfört något av dess grund eller ock av någon annan händelse har det rämnat itu, så att den del därav eller den, som vetter utåt sjön, har givit sig ifrån stora berget och sålunda gjort emellan bägge desse delar ända ned till grunden av berget en stor och hiskelig rämna. Själva bergsrämnan tycktes vara 2 à 3 muskötskott lång, dess bredd var merendels ifrån den ena sidan till den andra litet mer än en famn, somligstäds litet bredare, det allrabredaste var 2 famnar. Den mindre delen av berget, som vette mot sjön, var nästan lika hög med det stora berget, ungefär en famn lägre eller litet mera. På södra sidan låg högst upp i rämnan 4 stora stenar bredvid och efter varandra, med vilka rämnan var likasom välvd. Av desse stenar voro de 2 som lågo längst i söder mycket stora, så att då man stod därunder och såg upp på dem, såg det faseligt ut. Sidorna av berget inuti rämnan voro mest släta överallt, med ett fint *Hypnum* på somliga ställen överväxte. Desse väggar voro icke alldeles *perpendicularira* utan så att sidan med översta spetsen av det större och övre berget lutade sig litet över denne rämnan, men av det mindre och nedre berget lutade överste spetsen och väggen undan och ej över rämnan. Upp emot översta spetsen och delen av rämnan var något bredare och längre emellan bergen, men ned vid marken blev det allt smalare och smalare, och jag tror säkert, att bägge väggarna vid nedersta grunden av berget lära gå ihop och röra varandra, ty av det stället där nu är botten kan man icke döma, emedan det ligger fullt med stenar, som tvivelsutan fallit ned av bergssidorna,

emedan samma stenar ej äro runda utan kantiga och som sönderbrutne stycken ur berget. På de ställen där denna rämna gick djupare ned och botten var djupare, där var ock rämnan långt smalare; jag såg väl efter med flit, om jag kunde av bergssidorna döma, att desse bergen flutit ihop i fordom tid, nämligen om jag kunde märka, att där någon upphöjning var på den ena väggen eller sidan, där skulle å andra sidan mitt emot vara någon urholkning i berget, men jag kunde icke finna det, emedan de stenar som lågo på bötten, hade fallit ned ur bergssidorna och sålunda gjort sidorna annorledes än de, törhända, varit i början, men det märkte jag, att där översta spetsen av det ena berget steg upp, där steg ock det andra berget med sin översta del upp, och där det ena gick ned, där gick ock det andra ned, eller bägge bergen voro allestädes mitt emot varandra *proportionaliter* i lika höjd. När man gick i valvet under de stora stenar, som sutto upp uti rämnan, så gav det ett starkt eko, vilket jag märkte att det gjorde mitt om dagen, då jag var där. I bergssidorna voro änds- och tvärsrämnor eller så små springor, att man knappt kunnat få en knivsudd däruti. Berget bestod allt igenom icke av annat än en ljusgrå *kvarts*, blandad med en lika färgad *spat* samt då och då en svart *skimmer*; här och där i berget voro dock stora flagor av en svart *mica*. Åt södre sidan av rämnan stötte *kvartsen* något på rött, jag gick och såg med flit efter, om jag icke kunde bliva varse någon *metall*-rand eller tecken därtill i berget men förgäves. Man ser alltså härav, huru grundad de enfaldigas mening är, som tro, att i alla stora berg skall vara en myckenhet av *metall*- och malmarter. Här och där silade sig vattnet igenom bergsspringorna. Fast ute på backen däromkring var helt lugnt, så blåste likväl tämmeligen i denne bergsklåvan. Rämnan gick nästan uti en *linea recta* men blev på nordoste sidan omsider så smal och tätt ihop, att man där svårligen kunnat komma fram. Jag frågade av gamla män, om de visste om och när detta berg rämnat itu. De svarade, att deras mening vore, att det i början suttit tillhopa, men tiden när det rämnat visste de icke.

Vattnets förminskande i västerhavet kan man sluta av *Gud-*

mundsskäret, som är en helt liten klippa, stor som ett lagom kammargolv och ligger mitt på sundet nedanför *Fjällbacka*. Detta *Gudmundsskär* står nu denne tiden vid medelmåttigt vatten ungefär en aln över vattenbrynet men har tillförene alldeles stått under vatten och varit obekant tills vid pass 200de år sedan, då man av en händelse, som därvid *passerat*, först fick veta av det, varom klockaren i *Kville*, en man av 76 års ålder, lämnat mig följande berättelse: Den siste påviske präst som varit uti *Kville*, har hetat *Gudmund*: då nu konungen i Danmark beslutat, att den lutherska religion skulle här införas, blev hit sänd från *Christiania* en luthersk präst, vilken vid sin ankomst lät den påviske veta, varföre han var kommen. Då den påviske det förnam, begärde han, det han om följande söndagen måtte få hålla sin avskedspredikan, vilket honom efterläts. Han predikade alltså om söndagen förmiddagen och bland annat bedyrade, att den påviska läran var den rätta, önskandes till slut, att Herren ville bevisa med ett tecken, att densamma läran vore den förnämsta. Efter middagen predikade den lutherske prästen, vars namn var *Gude Giedde*, och då han slutat sin predikan, sade han, att emedan den katolske prästen önskat tecken, så ville han ock begära ett tecken av Gud, att hans lära vore den rätta och ej den katolska. Därefter lagar den katolske prästen sig till reds, stiger på en båt vid *Fjällbacka*, havandes 2ne karlar, som skulle ro honom och dess saker, och då de hissat upp segel och kommo mitt på sjön, som ligger nedanför *Fjällbacka*, seglade de omkull på en klippa, som man aldrig tillförene vetat av. Påviska prästen omkom då i vattnet, men de bägge karlar blevo frälste; klippan har sedan allt till denna dag blivit kallad *Gudmundsskäret*. Söndagen därefter, då *Gude Giedde* kom att predika, sade han: den påviska prästen begärde tecken av Gud, jag begärde ock tecken, nu har Gud hört min bön och med tecken bevisat att min lära är den rätta men hans ej. Därpå föll allmogen hopetals till den lutherska läran. Till denna historia fogade klockaren än detta, att en gång har hänt sig, att då *Gude Giedde* var i kyrkan, där prästerna fordom hade sin spannmål, och mätte ut säd till dem som sådde, somnade han in, och då skall han fått höra en röst

som sagt: *Gude Giedde*, så länge Kville församling står, skall av dina efterkommande vara kyrkoherdar härstädes. Denne spådom har träffat in allt härtill.

Komet trodde den gemena man här på orten alltid betyda någon olycka. Allestädes i skärgården hörde man dem berätta, huru man här på orten sett en *komet* näst före Gyldenlöwes krig, som skolat gått upp om aftnarna i V. och liknat en kvast med 5 band, vilka de sade skolat betyda de 5 år, som samma krig stått på.

Nordlysningar sade 80åra gubbar nog hava blivit sedde i deras barndom och har då gemenligen alltid följt nordanväder därpå.

Åskan skall man på några år här på orten icke hört mycket af, men i gamla gubbars ungdom skall man titt och ofta om somrarna hört den, och trodde de sig hava märkt, att då åskan således ofta hördes, skall alltid varit god gröda i landet.

Vattnets förminskande sade en gammal gubbe sig nogsamt hava märkt under de 38 års tid som han bott på *Fjällbacka*, ity att vid hans första ankomst till denna orten har här varit många vingar, där han då kunde ro in med båt uti men nu kan på samma ställen gå torrskodd och slå gräs däri; han lade ock till, att vattnet icke står nu så högt på klippor som det stod då.

Maskar berättade en 76 åra man sig aldrig i hela sin livstid vetat av på ängarna förrän i fjol.

Antes-fjol kallades här på orten det året som var näst framför förlidet år.

Sedvänjor, som i gamla gubbars barndom varit brukelige, märktes följande: Om andra juldagen hava de haft gröt både morgon och afton, emedan jungfru *Maria* fick då barnsängsgröt. Långfredagen har man då icke hållit helig. *Vidskepelser* på förenämnde tid och törhända på somlige ställen ännu brukelige sades bland andra voro desse: ingen skall hugga ved om torsdags eller lördags eftermiddagen. Om juldagen må ingen låna eld eller ved. Där det spökar i hus efter någon död, skall man taga linfrö och så det ut i alla hus och på alla ställen i gården, då måste spöket packa sig bort.

D. 20. augusti

Kork (ett slags svamp) sådan som växer på gamla björkar och den man brukar istället för fnöske eller tunder, plägade de här på orten riva så små som snus och lägga i skördosan, brukades den i stället för tunder eller sköre, emedan den då lätt fattar eld.

Makrillfiskandet gjorde fiskarena denne dag så sysselsatte, att ingen av dem gav sig tid att ro mig omkring på holmen, i synnerhet som det berättades, att makrillen nu vore ingången, på vilken de borde taga vara. Att fördenskull använda dagen till någon nytta gjorde jag dem följa. Vi reste alltså ut före solgången och rodde av och an på vattnet att se efter om vi kunde bliva makrillen varse. Efter något roende fingo vi se uti en vik, var den gick i ymnighet och hopetals (*gregatim*), man kunde helt lätt märka det, emedan vattnet ovanföre där den gick, stod och puttrade och såg ut likasom det ser ut uti en sakta ström. Fiskarena skyndade sig fördenskull att lägga ut sin vad (så kallade de noten här på orten), begynte från landet och så utpå, i mening att inringa honom, men innan de fått ut halvparten av noten, lopp makrillen ut; man kunde då helt väl se var han for fram, emedan vattnet alltid rörde sig ovanför honom som en sakta ström. De nödgades dock lägga ut sin vad, vilket skedde på dylikt sätt som med annan nots utläggande, och de drogo den sedan till lands, då de endast fingo några få makrillar. Vi rodde sedan hela dagen nu hit, nu dit att se om vi kunde bliva honom varse, men förgäves.

Räkor (*Cancer* Linn. *Faun. Suec.* 1252 eller *Squilla*) funnos nog uti taren (*Alga* Linn. *Fl. Suec.* 1137) som i ymnighet växte uti vattnet omkring holmarna. De fångades på detta sätt: En karl stiger i framstammen av båten och har en håv i handen, den han sätter frammanför framstammen något neder i taren, därpå börja par gossar (eller vilka som helst sitta vid årorna) att ro, och karlen håller vid detsamma håven ned i taren. Allt som roddarena nu ro, går håven igenom taren, och då fastnar i håven allt vad av räkor sitter på taren; desse räkor lägges

sedan i ett öskar att förvaras till agn. På en halvtimmas tid kan man således samla en myckenhet av detta släktet.

Sutare kallade fiskare *Fucus filiformis simplex*. Linn. Fl. Suec. 1009 eller *Fucus chordam referens teres prælongus*. Raj. vilken här i ymnighet växte utanför holmarna. De hade för ett märke, att när det finnes något år mycket av denne, skall vintern som följer strax därpå bliva mycket hård och kall, så att sjöar och hav skola lägga sig.

Vattnets förminskande slöto fiskare därav, att man funnit ankare uti myrar en mil upp i landet, även att man funnit en mil upp i landet nog ostronskal vid grävande.

Hummer fingo de mycket här på orten och voro desamma merendels min vardagsrätt. Man tog dem vid matens tillredande levande utur sjön, där man förut vid sjöbodarna tjudrat fast dem på det sätt att man knutit ena ändan av en segelgarnsända eller snöre om någotdera av hummerns lår, men den andra ändan av snöret var fästad vid någon påle eller sjöbodbryggorna, då hummern, sålunda fasttjudrad fick vandra omkring huru han ville uti sjön, på så långt håll nämligen som segelgarnsändan eller snöret räckte; det vid sjöbodarna utkastade rak av de där rensade fiskar var honom en tillräckelig föda.

Rak, det är det man rensar utur fisken, kastades här merendels bort och uti sjön. Vid *Landsort* märkte jag om sommaren 1743 att svinen ganska gärna åto denna rak, som där merendels var tagen utur strömming och sades de bliva därav övermåttan feta och isterfulla, dock berättade fiskare därhos, att de icke gärna vela giva dem det, emedan fläsket därav skall ej bliva gott utan gärna bekomma en röd färg samt sällan kunna hålla sig länge innan det skall härskna.

Asterias radiis quinis latiusculis asperis. Linn. Faun. Suec. 1285 låg här och där på stranden, så här vid Fjällbacka som på de öar jag förut varit på *e. g. Koster, Lindö, Otterö, Musö, Grebbestad*.

Secale spiculis geminatis. Linn. Fl. Suec. 106 kallades här vid Fjällbacka *strandvete* men eljest överallt uti Bohuslän *strandråg*.

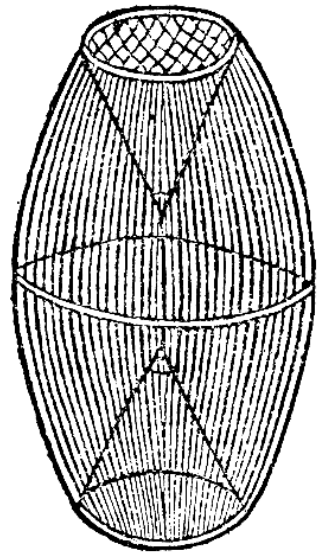
Resan skedde om morgonen till de ytterst vid havskanten belägne holmar jämte åtskilliga andra, men fann ändå ingenting rart. *Ligustrum*. *Linn. Fl. Suec.* 4 sågs på åtskillige holmar i ganska stor myckenhet. *Strandkål* (570) och *havsärter* stodo här och där vid stränder i klappuren.

Renmossa (*Lichen Linn. Fl. Suec.* 980) växte nog på alla holmar. Karlen som rodde mig, sade att de pläga giva densamma om vintern åt kor, sedan de först blött den i drank, som då skola gärna äta densamma.

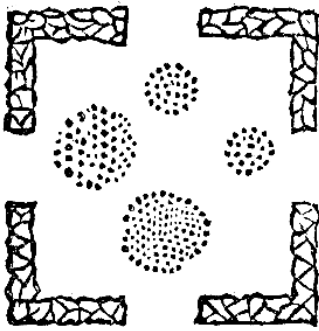
Hällebergen hade somligsteds uti sig ränder bestående av en snövit *kvarts* blandad med vit *spat*.

Sedan den oförmodeligen uppväxte häftige stormen, som kom från stora och vilda havet, så när vid de ytterst i havskanten belägne klippor störtat oss och vår lilla båt i kvav, ankommo vi något efter middagen glade till *Homborgsund*.

Hummertina av ett särdeles slag sågs här. Själva hummertinan var gjord av tjocka pärtor eller av sådana spjälor, som brukas till katsor. Vid bägge ändarne och även mittpå var inuti tinan tunnband, varpå pärtorna eller stickorna voro lagde och med små vidjor vid och på tunnbanden fastbundne, på det de skulle sitta stadigt och jämnt. Inuti vid bägge ändarna, där hummern skulle gå in, var gjord av not som ingången uti en ryssja, agnet var fäst på en tråd mitt uti. Mitt på vore desse tinor tjockare och bukidare.

Musselskal fann jag uti stor myckenhet ligga på en fiskares åker. Jag frågade om han plögade göda åkern därmed samt vad nytta de gjorde. Han svarade, att han brukade det även på åkern och att det gör god nytta på våta ställen, emedan det torkar och bränner. Skalen voro icke mycket sönderslagne.

Begravningsplats såg jag denne dag på en holme ut mot havet; storleken av den var som en stor stuga byggd i fyrkant med mur omkring av gråstenar samt ingång på alla sidor; se hosstående *figur*. Där inuti voro 4 gravar och på vardera en stenrösa. De som dött på skepp eller eljest omkommit på sjön, sades bliva på sådana ställen begravne.

Somlige stenrösor voro större än de andra; jag frågade om orsaken därtill. Den gamle skepparen vid namn *Falck*, som rodde mig, sade, att de som ligga under de större stenrösor, hava längre legat där begravne än de som ha små stenrösor på sig, ty folket, som komma och gå där förbi pläga alltid taga en sten och kasta på gravnen.

Resan fortsattes vidare med en körande vind, tills vi kommo till det stället, där på ett nog högt berg i forna dagar stått

Hornborgs slott. Vi togo vår hamn strax nedanför berget och gingo in uti fiskarstugorna, som där voro att få med oss någon karl, som visste berätta oss beskaffenheten av detta slott eller som törhända snarare endast varit en skans. Vi klängde oss upp på berget på södra sidan emellan en stor rämna eller klåva, som gick dit upp. Orten var sådan: själva berget, som detta så kallade *Hornborgs slott* varit uppå, ligger tätt vid sjön och är mot sjösidan helt brant, så att det står som en vägg uti sjön. Det är ock mycket högt och till *peripherien* nästan runt; uppå berget äro på alla sidor uppkastade jord- eller mullvallar till $1\frac{1}{2}$ famns höjd samt tämmeligen tjocka, enkannerligen äro de högsta och tjockaste mullvallar mot landssidan. Tecken till gamla murar kunde jag alldeles intet bliva här varse; törhända att de blivit helt och hållet övertäckte med mull. Inom desse mullvallar är mest skarpa och släta berget, undantagandes att på norra sidan, som ligger mot landssidan, är någon mullgrund, som tvivelsutan rasat ned från vallarna. Inom vallarna och nästan mitt på berget har en brunn varit, nämligen uti en djup göl i hårda berget men nu med stenar mest igenkastad. Jag tog en stång och frestade huru

djupt jag kunde få den ned, och fann att den på sidorna av brunnen gick ned till en god famn, då hårda hälleberget tog emot, dock lärer den ännu varit något djupare, emedan en myckenhet med stenar lågo däri. Men en fiskare, som bodde strax nedanför berget, tog något rundare till än jag, ty han berättade, att en man från Norge kommit dit och tagit av dem ett dörjerep, som var inemot 100de famnar långt, det han släppt ned uti brunnen men skall aldrig kunnat räcka någon botten. Därpå skall han ännu fäst 2ne långa stänger vid dörjerepet, men detta oaktat skall han ändå ej hava fått någon botten; därför tro gemene man, att denne brunnen skall vara bottenlös. Omkring och över brunnen var nu med starr och vass beväxt samt något av *Trifolium aquaticum*, vilket nu stod som bäst i blomma, emedan solsidan skymdes av berget. Då en gick på detta gräset gungade det likasom en gått på en mosse.

På norra sidan om denne skans in mot ett litet styckeskott låg ett annat berg, som var mycket högre än detta. Jag frågade av bonden, som bodde därvid, vad han visste att berätta om det-samma. Han svarade: De svenske hade inne denne skansen, och då den danske kom, lade han sig först på ett berg, som ligger på SSO. sidan om skansen och begynte därifrån beskjuta det-samma men uträttade föga; därpå gick en käring som trott sig tillförene lidit någon orätt av den svenska *kommendanten* på detta så kallade *Hornborgs slott* till de danske och sade: Vad fanen ligger I här och skjuten? Härifrån kunnen I aldrig få in skansen, om I än lågen här tills mossan växte eder på huvudet. Nej, gån och läggen er på det där berget där borta, och då skolen I snart få in skansen, varvid hon skall vist dem då det höga berget norr om skansen, varom tillförene är nämnt och nu kallas *Norrmanna berg*. De danske skola ännu legat kvar 2 dagar, men som de sågo, att de ingenting uträttade, lydde de käringsens råd och lade sig på det höga berget, varifrån de skolat begynt beskjuta skansen med den lycka, att de fingo den in på tredje dagen. De svenske ville icke giva sig utan skolat fäktat *desperat* så länge, tills ej mer än en enda man var kvar, vilken lindat sig uti ett bolster och kastat sig ned från berget i sjön samt

sålunda kommit över sundet och undan. På NO. sidan nedanför berget syntes åtskilliga högar, som menas vara gravar, där de å ömse sidor slagne begravdes. Vägen, där man gått upp till skansen, har ock varit på samma sida. Fiskargårdarna som ligga där nedanför, kallas ännu i dag Slottet.

Om aftonen sent reste vi tillbaka till *Fjällbacka*.

D. 22. augusti

Mot afton språkade jag med en åttatiotre års gammal gubbe, *Ifvar Månsson* benämnd, om varjehanda.

Vattnets förminskande sade han sig nogsamnt hava märkt, i det att *Gudmundsskäret*, varom är talt tillforene p. 126, i hans barndom icke varit mera upp ur vattnet än att man kunde sätta en hatt därpå, men nu är det torra därav ofta till en stor stugas storlek, så att vattubrynet nu är väl över en aln nedom dess kulle; även sade han att bergen nu allestäds svullit upp.

Nordljus sade han, att man nog sett före *Gyldenlöwes* krig (som påstod vid år 1678) men voro sedan länge borta, till dess de för någon tid sedan kommo tillbaka. Före *Gyldenlöwes* krig såg man dem rida ihop som krigsfolk och ansågo människorna dem då med förskräckelse, men gubben sade sig ej hava sett dem så mycket som nu på några år.

Maskar på ängar sade han sig aldrig i sina dagar vetat av förrän i fjol, hans mening var att de grott av jorden.

Väderlekens förändrande denna tiden från det den varit i hans barndom, sade han vara såvida skild från varannan som norr från söder. Då hade man vinter när man skulle hava den och sommar i rättan tid, men nu är ingen värma i vattnet förrän solen kårer sig (det är efter sommarsolståndet börjar gå tillbaka), nu är nordanvädret om midsommaren så kallt som om vintern, men så ej den tiden. Nu har några år intet annat varit än nordan, men då var ibland sunnan, ibland nordan. Vintrarna voro den tiden nog så kalla som nu, men däremot är sommaren nu icke så varm som då. Då begynte de aldrig så eller satte de ald-

rig plogen i jorden förrän halvårstid, det är *Sophiæ* dag eller den 15 maj, men nu sås i mars och april.

Fisk fick man i gubbens barndom vida vägnar mera än nu.

Skog har i hans ungdom varit mycken, där nu är intet, men det som mest gjort ända på skogarna, sade gubben hava varit sillfisket, som man här på orten idkat långt före hans tid och skall påstått mer än i 18 års tid, vid vilket tillfälle en myckenhet folk kommit hit från *Holland* och andra orter och vid bortresan fört skeppslaster med timmer etc. med sig. Där finnes ännu *ru-dera* efter deras fiskehyttor på holmarna. Det sista stora sillfiske här på orten säger *Peder Claussøn* i sin *Norriges Beskriffuelse* p. 25 varit vid pass 1556, då ganska mycket folk från alla orter hitkommit men efter år 1587 har fisken försvunnit.

Havskor hade gamle fiskare här på orten många sägner om. De berättade, huru man ibland skall sett dem komma upp ur sjön och blanda sig i hopen med den andra boskapen. Bland andra berättelser om dem var ock denne saga: En man skall i forna tider bott på Dyngö, då hans kvinnfolk kommo hem, hava de sagt, att en sådan havsko skall några dagar gått bland deras kor. Han ville då änteligen gå åstad och skjuta henne, men kvinnfolken avrådde honom högeligen, dock halp det ej, han gick åstad och sköt henne. Strax skall han blivit så sjuk att de skolat nödgas bära honom hem, varefter han sedan skall legat till sängs hela sin livstid. Han sade hava varit tillförene så rik, att han grävt mycket av sina penningar ned i skogen, men innan han dödde, skall han icke allenast måst låta bära sig till de ställen, där han nedgravit penningarna och dem upptaga, utan skall ock blivit nödsakad att pantsätta sin ö och råkat uti alltför stor fattigdom. Kon, som han sägs skjutit, skall ingen hava dristat sig att röra, utan sagan säger att hon blivit korpar till mats.

Simmande voro de meste här på orten alldeles okunnige uti. När de för någon tid sedan sett en som kunnat simma och kasta sig i sjön, sade de sig nästan alla blivit förskräckte, emedan de ment han skulle drunkna.

Ossa sepia, dock merendels till små bitar, fanns här och där vid stränderna, så här vid *Fjällbacka* som på *Koster*, *Lindö* etc.

Resan skedde om morgonen från Fjällbacka upp till *Rabbals-hede*, då jag hela vägen hade ett skifte av ängar, små åkrar, stengiga backar och berg. Man kunde näppeligen bliva varse ett enda träd, utan mest alla backar och berg voro med ljung överväxte. Åkrarna stodo härliga, som satte skördemannen nu mycket att syssla.

Stengärdesgårdarna sades ofta skola falla ned, vartill någon ostyrig boskap ibland skall hjälpa; de nödgas därför att använda några dagar om våren att upprätta och uppresa samma stenar.

Kölnor brukades mest allestäds att torka spannmålen uti.

Från *Rabbalshede* fortsattes resan till *Svarteborg*.

Gärdesgårdarna voro här de mesta av gårdsel, somligstäds voro de av ris eller kvistiga och risiga granruskor, på några ställen voro stengärdesgårdar. På ömse sidor om vägen syntes små och gles granskog.

Taken på husen voro belagde med torv och näver därunder.

Insjö syntes någon liten då och då.

Stenar stodo en hop på vänstra handen om vägen uppreste alla i en rad, vid pass av 6 kvarters höjd samt $\frac{1}{2}$ alns bredd; omkring desse stenar voro åtskilliga små högar. Litet längre fram stodo på högra handen om vägen även par stycken sådana stenar uppresta på en åkerbacka.

Stenrösor och *högar* voro åtskilliga på vänstra handen vid vägen på en hög backa vid pass ett styckeskott norr om *Svarteborgs* kyrka. Folket på orten visste icke giva mig något visst besked om deras ursprung.

Resan fortsattes från *Svarteborg* till *Kvistrum*. Hela denne vägen hade en omväxling av höga och skallota berg, större och smärre åkrar, släta och tuvoga ängar, vackra asplundar, dävig platser beväxta med små aleskog, en samling av åtskilliga små bäckar, torra och endast med enbuskar överväxte backar, sämre och bättre mulbete samt ljuvliga dälder och eklundar litet från *Kvistrum*.